

KÖZÖSSÉGI RÁDIÓZÁS

[DOI 10.35402/kek.2022.4.14](https://doi.org/10.35402/kek.2022.4.14)

A közösségi rádiózás alapfogalmait (civilek, önkéntesség, helyi közösségek) Velics Gabriella elszánt és érdeklődésre számot tartó doktori disszertációja és az ezen alapuló izgalmas könyv vezeti be újra.¹ A könyv az 1993–2008 közötti időszakról szól ugyan – szorosan véve médiatörténet, beágyazva a hazai társadalomtörténetbe –, de ahhoz, hogy meg lehessen érteni, a szerző be kell vezesse az olvasót az említett alapfogalmakba. A „közösségi rádiózást” idejét múlta kezdeményezésnek tartanánk, ha csak az önkénteskedő rádiózás helyi kísérleteire figyelnénk. Ezeket mára (2022) elmosta részben a technika, részben pedig a médianyilvánosság forradalmi átalakulása. De a kortörténeti emlék máig érvényes, sőt, jövőbe mutató tartalmakat is hordoz. A próbálkozások motívumai megmaradtak, a szükségletek, amelyeket egykor a közösségi rádiózás próbált kielégíteni, máig kielégítésre szorulnak (civilek és kormányok, amatőrök és profik, piaci erők és kisközösségi önvédelem). Ezért tehát, bár a szerző a kutató pontosságával határolja le kutatásának időhorizontját és vizsgálódásának területét (a Dunántúl délnyugati része), többet mond annál, mint amit megvizsgált. Ez a könyv arról szól, ahogyan a civil kezdeményezések a rendszerváltozás jóvoltából kibontakoztak a Kádár-rendszer fojtogató öleléséből, és megindultak a demokrácia felé.

A könyv második fele tartalmazza az eseteket, amelyekből Velics Gabriella az általános tanulságokat levonja. (S mivel így van, trükkösebb szerkesztéssel akár a sorrend is megfordítható lett volna: az esetekkel kezdeni, a tanulságokat belőlük levonni.) Az esetek – SzóKöz Rádió, Berzsenyi Rádió, Triangulum Rádió, Rádió Cell – érdekesítő, és egyenként is elgondolkodtatók. Jól látható, mennyire meghatározó a közösség, amely a rádiót és a rádiózatokat körbeveszi; mennyire kell – vagy nem kell – a közösségi rádióknak rezponzívnak lennie, vagy mennyire maradhat „üzenőfal”; milyen mértékben tükröz helyi viszonyokat, és milyen mértékben törekedhet a lokalitás „fözlárkóztatására” a tágabb közösségekbe; mennyire szolgálja a helyi identitás megerősítését, és mennyire közvetíthet átfogó divatokat, trendeket, irányzatokat.

1 Velics Gabriella: *A közösségi rádiózásról, 1993–2008. A közösségi rádiózás szerepe és funkciói a helyi kommunikációs rendszerben, Vas megyei esettanulmányokon keresztül*. Budapest, Fakultás Kiadó 2021.

Velics Gabriella vizsgálódásának módszere, mint hasonló esetekben lenni szokott, a részt vevő megfigyelés. (Akciókutatásnak is hívják, bár a szó félreérthető, mert az eredeti „akció” kifejezés angolul némileg mást jelent, mint magyar nyelven). A narratív kutatás – a történetek elmondása és elemzése, a résztvevőkkel való személyes ismeretségek, beszélgetések és vélemények – során, „egy folyamatban lévő eseményhez közelítünk, olyan attitűdök és viselkedések megfigyelésére nyílik mód, amelyeket ebben a természetes közegben lehet legjobban értelmezni” (123. old). Velics Gabriella helyesen jegyzi meg, hogy „az eseményekben való részvétel vagy akár csak a jelenlét is kisebb-nagyobb mértékben megváltoztatja az eseményeket” (uo.). De azért ne legyünk túl aggályosak. A „résztvevő megfigyelő” mindig részese az eseményeknek, nem kívülálló csupán. A résztvevő megfigyelő egyszerűen annyit jelent, hogy aki csinálja, egyúttal követi is a történéseket; tapasztalatait pedig azok leülepedése után, visszatekintve összegezi. Úgyhogy olvasóként is, kutatóként is megbízom a résztvevő megfigyelések tudományos érvényességében. Sőt, Velics Gabriellától azt tanulom, hogy az „akciókutatás” finomabb és érzékenyebb tud lenni, mint a statisztikai gyűjtések és megfigyelések. (Bár a szerző, igazán korrekteen, két nagy mintás kérdőíves elemzés eredményeit is ismerteti: ORTT 2005, Civil Rádiózásért Alapítvány 2007).

Az esetekből – a felsorolt és megvizsgált közösségi rádiózásból – Velics Gabriella előírászerűen hipotézisek és vizsgálati eredmények formájában vonja le a tanulságokat (mivel eredetileg disszertációt írt). Az egyik tanulság a civil rádiózás adáskörzetével függ össze, amelyet törvény határoz meg. Ami az előny, az a hátrány is, mondja a szerző. Az egy-két kilométeres adáskörzet valóban egy kisközösséget szolgál ki, és lehet, hogy a nemzetközi összehasonlításban helytálló. (Bár mind a terepviszonyok, mind a településhálózatok világszerte eltérők, úgyhogy ezek alapján nehéz egyetemesen érvényes méreteket kijelölni). Mindenesetre Magyarországon, az engedélyezett egy-két kilométeres sugarú körben egy közösségnek nincs elég erőforrása a helyi rádiózás tartós megszervezésére. Ezért egy-egy kisközösségi rádió csak időleges tud maradni.

A közösségi rádiózásnak folyamatosan versengnie kell a kereskedelmi rádiókkal. Már fogantatása pillanatában a helyi kommunikáció kontextusába kell belépnie, abban kell megtalálnia a helyét. Ebben a kommunikációs térben a kereskedelmi rádiózás az uralkodó, mert olyan igényeket szolgál ki – olyan közönséget talál meg –, amely „bulvár tartalmakra” fogékonyabb, mint a neki szánt közösségi információkra. A közösségi információk rendszerint az önkormányzati hírforrásokból jönnek (ingyenes újság, önkormányzati honlap, helyi tévé, szociális média, podcastok). Ezekben jobban bízunk a lakosság, mint a civil rádiózásban – még akkor is, ha tudják, hogy domináns helyzetével a közszolgálati médium helytel-közszolgálati vissza is élhet, akár félretájékoztatva közönségét.

Mіндеbből úgy látszik, hogy a civil rádiózás két malomközt őrölködik: az egyik a „hivatalos”, a közszolgálati hírforrás, a másik a kereskedelmi, szórakoztató (bulvár) média. Velics Gabriella könyvének elgondolkodtató kérdése, hogy vajon a civil nyilvánosság egyáltalán létezik-e – vagy pedig egy társadalmi csoport igénye csupán, amely önmagát azonosítja a „helyi közösséggel”. Az is lehet, hogy a civil nyilvánosságnak ez az igénye a rendszerváltás első éveiben szokatlanul sürgetően jelentkezett Magyarországon, a Kádár-kor erősen ellenőrzött médiarendszerének visszahatásaként. És ha így van, akkor a közösségi rádiózás csupán a rendszerváltás első másfél évtizedére volt jellemző.

De így van-e? Az igények, amelyek kielégítésére a civil rádiózás létrejött, csakugyan egy szűkebb társadalmi csoport igényei, amely szereti magát „közösségnek” előadni, és amely a helyi lakosság nevében lép föl? Ezek a kérdések túlmutatnak a rendszerváltás eufóriáján, és korunk politikatudományának egyik kardinalis kérdésévé nőttek. Ezért mondtuk az imént, hogy a közösségi rádiózás csupán alkalom néhány alapvető kérdés – civil társadalom, önkéntesség, versengés és együttműködés – megvitatására. Velics Gabriella a könyv első, elméleti részében ezeket a kérdéseket feszegeti.

Az elméleti keret – amelyben a szerző értelmezi a közösségi rádiózást – az ún. „civil társadalom” föltűnése, szerveződése és megjelenése politikai aktorként a „politikai arénában”. A „civil társadalomról” sokat írtunk és olvastunk már; a rendszerváltás hajnalán, különösen 1956-ra utalva – politikai gondolkodásunk egyik kiindulópontja volt. Velics Gabriella részletesen elemzi a civil társadalom gondolatát (35-60. oldalak), amely a közösségi

rádiózás szereplőinek – a csinálóknak (önkéntesek) a támogatóknak (helyi hősök), a hallgatóknak (lokális közösség) – tevékenysége mögött rejlik. A dilemmák, amelyeket az esettanulmányok tükröznek – nem egyszerűen a helyi rádiózás dilemmái, hanem a hazai civil társadalméi. A technikai nehézsége – pl. az adáskörzet lehatárolása – nem egyszerűen technikai vagy kormányzati probléma, hanem e problémák mögött a civil társadalom problémája egyben. Velics Gabriella vizsgálata azt sugallja, hogy az ún. közszolgálati és a piaci média közé szorulva a civil média előbb-utóbb fölszámolódik.

Ki tudja mégis fenntartani? Kinek van szüksége rá? A könyv azt sugallja, hogy egy valójában nem is létező, ideológiai formáció, a „civil társadalom” tagjainak van igénye olyan rádiózásra, amelyet ők maguk csinálnak, és amely függetlenül képes a kormányzati-önkormányzati médiától is, meg a piaci folyamatok alkotta „bulvár” médiától is. E kép szerint a civil rádiózás olyan rétegműsorokat jelentene, amelyeket egy-egy közösség nevében, de valójában egy szűkebb-tágabb középosztály számára szerkesztenek.

A sikeres közösségi média csupán lavíroz a két meghatározó mediapólus – a kormányzati-önkormányzati (közszolgálati) és a szórakoztató bulvár (kereskedelmi) média között. Mennél sikeresebben, annál hosszabb életű maradhat. Az is igaz azonban, hogy mennél tovább lavíroz a kettő között, annál közelebb sodródik egyik vagy másik vetélytársához. (Az általunk ismert közösségi rádiók egyrészt politikai pártokhoz kerülnek közelebb, másrészt a kereskedelmi rádiózáshoz, amennyiben a fenntartók tőkét fektetnek beléjük). Ezt a helyzetet fejezi ki úgy a szerző, hogy a közösségi rádiózás, megszületése pillanatától egy helyi kommunikációs hálózatba csöppen, amelyben meg kell találnia a helyét és szerepét (12-13. old).

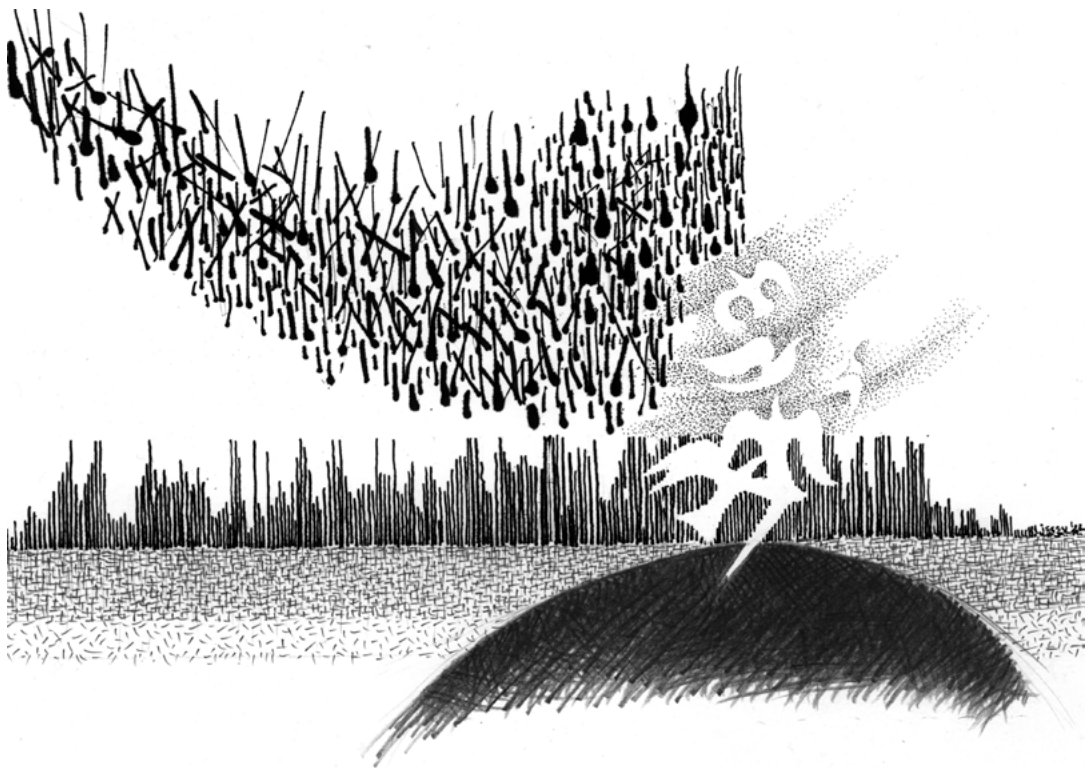
Az olvasó elgondolkodhat, hogy jó vagy rossz, elfogadható vagy elutasítandó helyzet ez. Velics Gabriella amellett érvel, hogy így nem jó. A közösségi rádiózás – mint a helyi innovációk általában – csak akkor sikeres és tartható fönn, ha megtalálja a közbenső utat kormányzati-önkormányzati, illetve kereskedelmi rádiózás között. Ha a közösségi rádiózást ebbe a kontextusba (társadalmi innováció) helyezzük, akkor fenntarthatósága a társadalmi igénytől (közösségi probléma), valamint a civilek és nem civilek együttműködésétől függ.

Ha Velics ilyen szemmel folytatja kutatásait – azokból a problémákból kiindulva, amelyek megoldásaként a helyi média hagyományos vagy innovatív

(pl. digitális) formában újjászületik –, a kép kitágul. Ami Magyarországon a rendszerváltozás hajnalán elkezdődött, ma is jelen van, csak épp innovatív formákban (pl. honlapok, facebook-csoportok). A helyi média ma is uralja a terepet, sok-sok innovatív megoldást kínálva társadalmi problémákra és alulról jövő kezdeményezésekre. A kötetben kijelölt időhatárok (1993–2008) közt a közösségi rádiózás volt az innovatív megoldás azokra a problémákra, amelyeket az akkori civil társadalom – a közösségi elit – érzékelt. Lehet, hogy a közösségi rádiózás ma már nem annyira újszerű, mint a rendszerváltozás hajnalán volt. De társadalmi problémák ma

is vannak, amelyekre helyileg kell megkeresni a megoldást. Az eszköz (közösségi rádiózás) talán idejét múlt. A társadalmi problémák megoldásának kényszere azonban ma is itt van velünk, innovatív megoldásokat igényelve.

Velics Gabriella könyve nem egyszerűen a közösségi rádiózásról szól, és nem egyszerűen a helyi kommunikációs rendszerekről, hanem olyan tanulságokat hordoz, amelyek túlmutatnak a közösségi rádiózás történetén, és a civil–kormányzati, illetve a civil–piaci partnerség lehetőségét és szükségességét, sikerét vagy kudarcait vetik föl.

Molnár Icsu István *Naplórészlet V.*
Tus, ceruza, 22 × 30 cm, 2022